

Diogenes, geen fait divers

Recensie

Inger N.I. Kuin, *Diogenes. Leven en denken van een autonome geest* (Amsterdam: Athenaeum – Polak & Van Genneep, 2022), 207pp. ISBN 978-90-253-1457-6.

Wat hebben Socrates, Diogenes en Jezus met elkaar gemeen? Elk van hen was een invloedrijke tegendraadse figuur die geen geschriften heeft nagelaten. Over hen is wel geschreven, maar niet ondubbelzinnig. Dat maakt het reconstrueren van hun leven en denken tot een lastige klus.

Aan Diogenes, een tijdgenoot van Plato en Alexander de Grote, was tot nu toe geen aparte Nederlandstalige publicatie gewijd. Inger Kuin vult deze leemte, en terecht. Want Diogenes' cynisme inspireerde het epicurisme, de stoa, het anarchistisch denken,... om maar enkele schatplichtigen aan zijn gedachtegoed te noemen.

Diogenes is ons vooral bekend uit anekdotenverzamelingen van eeuwen later. Die schetsen het beeld van een rabiante provocateur. In Athene (en wellicht ook in Korinthe) huisde hij naar verluidt in een aarden pot – geen ton: (wijn)tonnen zijn een uitvinding van Kelten en werden pas later via de Romeinse cultuur in de Griekse wereld geïntroduceerd. Die iconische behuizing symboliseert meteen zijn 'ascetische' levenshouding: trainen op genoeg. Want van nature hebben we, volgens Diogenes, bitter weinig nodig om goed te leven, meer zelfs: het goede leven bestaat uit extreme eenvoud, uit zo min mogelijk bezit en verzuchtingen. Alleen die levenshouding garandeert autonomie (αὐτάρκεια) en – omdat je niemand naar de mond moet praten

om iets te verkrijgen – vrijheid van spreken (παρρησία), de voorwaarden voor een gelukkig leven.

Slavernij paste niet in dat plaatje en dat is een verfrissend geluid. Waar Plato en Aristoteles (en met hen zowat de hele Oud-Griekse cultuur) slavernij als vanzelfsprekend zagen, vond Diogenes 'het principiële absurd dat de ene mens de andere mens in eigendom heeft' (p. 96). Vooral de slavenhouder vond hij te beklagen, want dubbel onvrij: 'in de ban van zijn eigen hang naar luxe en praktisch afhankelijk van zijn tot slaaf gemaakten.' (p. 109)

Diogenes geldt als de eerste zelfverklaarde wereldburger – hij blijkt de term te hebben gemunt. Dat wereldburgerschap vind ik zelf een van de meest sympathieke aspecten van het cynisme (en later van de stoa) en countert elke vorm van tribalisme: wat een myopie toch om te denken dat de eigen clan/regio/streek meer waard is dan wie of wat ook, met alle uitbuiting van dien.

Met zijn ideeën over de dood heeft Diogenes eveneens onmiskenbare invloed gehad. De dood is in zijn ogen niets om bang voor te zijn, want als we leven, is de dood er niet, en eenmaal we dood zijn, zijn wij er niet meer. Na de dood blijft er met andere woorden niets van ons over. Dit volgens sommigen toch wel bevrijdende inzicht is later vooral aan Epicurus gelinkt. En ook de stoa geloofde niet in een persoonlijk voortbestaan en putte daar gemoedsrust uit: geen angst, want na de dood is er geen ongemak meer, aldus Seneca.

Met veel zin voor nuance weet Kuin betwistbare aannames over Diogenes' paradoxale standpunten te ontzenuwen. Ze geeft ruimte voor verschillende interpretaties van Diogenes' handelen (bijv. over Diogenes' toiletteren in het openbaar) of doorprikt gangbare interpretaties (bijv. over Diogenes' masturberen).

De figuur van Diogenes en dit boek van Kuin verdienen de volle aandacht én bieden grote kansen voor de lessen Grieks in het onderwijs. Dat Diogenes vooral bekend is via anekdotenverzamelingen, is wellicht mee de reden voor de huidige marginalisering van het cynische gedachtegoed. Maar laat dat anekdotische nu net een grote didactische troef zijn. Veel van die anekdoten zijn ons overgeleverd in zeer eenvoudig Grieks en bieden een uitgelezen kans om jonge leerlingen in authentiek Grieks te laten kennismaken met boeiend gedachtegoed en dito discussiestof, die bovendien een directe toegangspoort zijn tot de epicuristische en stoïcijnse filosofie (niet voor niets liep de stoïcijn Epictetus hoog op met Diogenes). Hoog tijd dat die korte, eenvoudige, authentiek Griekse teksten hun weg vinden naar het onderwijs¹ en

deze publicatie van Kuin biedt daarbij gedroomde inhoudelijke duiding.

Extreme ascese, een van de markantste en meest invloedrijke aspecten van het cynisme, vertoont overigens opvallende overeenkomst met de religieuze ascese van de gymnosofisten in Taxila in het antieke India, van wie Diogenes (afkomstig van Sinope) heel goed weet kan hebben gehad en waardoor hij beïnvloed kan zijn. Dit biedt dan weer de mogelijkheid om in lessen over Diogenes de brug te slaan naar andere culturen uit de oudheid: meteen realiseer je inclusiever oudheidonderwijs in de praktijk.

De hedendaagse relevantie van Diogenes' gedachtegoed is groter dan ooit: waarom meer consumeren dan we nodig hebben? In zijn laatste publicatie² heeft 'low impact man' Vromman het over de nood aan 'sufficiëntie'. Het klinkt als een actualisering van Diogenes' oefenen op genoeg.

In de ondertitel van haar werk roemt Kuin Diogenes als een 'autonome geest'. Volledige autonomie was trouwens het streefdoel van Diogenes. Het is meteen zijn achilleshiel, want ook Diogenes heeft een publiek gezocht en dezelfde *polis* die hij verwierp, leverde hem het podium waarmee hij mensen met zijn filosofie kon bereiken, merkt Kuin (p. 184) fijntjes op. Nog fundamenteler voorbehoud komt uit de hoek van de huidige psychoanalyse en natuurwetenschap. Zo heeft Paul Verhaeghe het in zijn recente publicatie *Onbehagen*³ over 'het waanidee van het autonome individu': 'Verhoudingen tussen mensen bevatten van nature zowel een verlangen naar autonomie als een behoefte aan verbondenheid met anderen.' Het is belangrijk om het menselijk verlangen naar autonomie én verbondenheid te erkennen want 'elke zelfontplooiing is gekoppeld aan anderen'. En dat inzicht is al ouder dan vandaag: Verhaeghe verwijst o.a. naar Aristoteles' kijk op de mens als *zoön politikon* en naar Hegels' Beisichselbstsein im Anderen. Voor het belang van verbondenheid met anderen had Diogenes geen oog.

Maar dat voorbehoud doet nauwelijks afbreuk aan het belang van Diogenes' leven en denken. Inger Kuin maakt duidelijk hoe sterk latere invloedrijke denkrichtingen zoals epicurisme en stoa (en zo ook indirect het christendom) schatplichtig zijn aan Diogenes. Hij was een onmisbare tussenschakel tussen Socrates en latere filosofische richtingen, en biedt in tal van opzichten ook een inspirerende boodschap voor vandaag. Eén ding is duidelijk: Diogenes was veel meer dan een vermakelijk fait divers.

Koen Vandendriessche
koen.vandendriessche@gmail.com

Noten

¹ Griekse teksten van Diogenes Laertius over de cynicus Diogenes zijn alvast geïntegreerd in het tweede deel van de handboekenreeks *Nea Thalassa*. De reeks is vrij beschikbaar op het net: <https://nea-thalassa.classy.be/>

² Steven Vromman, *Hoop. Een kompas in turbulente tijden* (Gent: Skribis, 2023).

³ Paul Verhaeghe, *Onbehagen* (Amsterdam: De Bezige Bij, 2023), o.a. p. 113, 171, 201, 264, 268.

